

Gezi, Darbe ve Ayrışma

Alim Yılmaz

Doç. Dr. | Felsefeci, LDT Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 89 - 96

İstanbul'da 2013 Mayıs ayında patlak veren Gezi hadisesi kuşkusuz önemli bir gelişme olarak sosyal ve siyasal etkiler yarattı. Birçok kesimde fikir ayrılıklarına sebep olduğu gibi, fiziksel yarıklar da oluşturdu. Ayrıca kişisel dostlukların son bulmasına yol açtı. Hadisenin oluşumu, bu süreçte yaşanan gelişmeler birçok kesimde ve fikir önderlerinde anlaşılmaz (anlaşılır) tepkilere sebep olduğu gibi, karşılıklı suçlamalara, iftiralara ve hakaretlerden müteşekkil bir edebiyatın ortaya çıkmasına yol açtı. Bu türden bir edebiyatın yaratılmasında liberaller de önemli katkılar sundu!

Türkiye'de yaşanan tarihsel sorunlara koşturucu olarak oluşan psikolojik hassasiyetler, yaşanan bu yeni süreçte, liberaller arasındaki ayrışmaların ana eksenini oluşturmuşa benziyor. Gezi hadisesiyle beraber lokal görüş farklılıkları büyüyerek liberal dünya görüşünü benimsemiş olan ve görece daha küçük bir toplumsal grup olan liberal kesim içinde de önemli ayrışmalar yarattı.

Alevî meselesine bakış, Kürt meselesine dair siyasî mülahazalar, Avrupa Birliğiyle olan ilişkiler ve en nihayetinde genel olarak özgürlük talebinin hükümet nezdinde nasıl karşılık bulduğu gibi faktörler Gezi hadisesinin yeniden gündeme getirdiği mevzular olarak öne çıktı ve liberaller arasında farklı ve karşıt yorumların ortaya çıkmasını sağladı.

Diğer önemli bir husus ise kişisel ilişkiler ve duygusal mesafeye dairdir. Sevgi ve nefret duygusu, Gezi hadisesine dair gerçeğin yalın olarak algılanmasını önlemiş ve önlemeye devam etmektedir. Buna bağlı olarak Hükümetten çıkar sağlama meselesiyle, Cemaatten nemalanma meselesi arasında ciddi

bir niteliksel benzerlik oluşmuştur. Farklı gerekçelerle Hükümete etki edemeyen ve bu bağlamdan farklı sosyal ve ekonomik gruplardan destek alan bazı liberal entelektüeller, seçimlerini Gezi hadisesine destek yönünde ortaya koymuşlardır.

Tüm bu farklı tutumlar Gezi hadisesiyle daha net bir tavrın ortaya çıkmasını sağladığı gibi, farklı veçheleri olan bu hadisenin çoklu tecrübesini de yaratmıştır. İşte böyle bir atmosferde özgürlük yanlıları (liberaller) arasında da kayda değer tenakuzlar görünür hale gelmeye başlamıştır. Kerhen Hükümete destek olduğunu söyleyen bir kesim artık temel ilkeleri esas alarak hareket ettiğini iddia ederek hükümet karşıtı pozisyonlarını tahkim etme çabasına girmiş oldular. Zira onlar belli bir normdan, adalet ve özgürlük prensibinden hareketle olayları değerlendirdiklerini ve daha ilkeli davrandıklarını dile getirdiler. Yaşanan bu değişimin ne kadar sahici olduğu ayrı bir tartışmadır. Niyetlerini sorgulamak bilimsel bir yaklaşım olmayacağı için kullandıkları dil ve söylem üzerinden değerlendirme yapmak daha sağlıklı olacaktır.

Bu mülâhazalar ışığında denebilir ki Geziye rengini veren *doğa sorunu* (Taksim meydanında ağaçların kesilerek yaratılacak alana AVM inşaatına karşı durma) Hükümet karşıtlığının meşru jargonu olarak takdim edilmektedir. Bu jargonda liberal demokrasi ya da meşru yönetim veya haklı direnme gibi kavramlara müracaat edilmeden hükümeti temsil eden dönemin başbakanı üzerinden psikolojik ağırlıklı bir harbin izlerini sürmek mümkündür. Toplumun temsilen hareket ettiğini iddia eden ve daha çok sol literatürü kullanan platformla özgürlükçü (liberal) muhalefet arasında ortak bir bağlamın yaratıldığı da süreç içinde teşhis edilmiştir. Siyasal yönetimin meşru olmadığını, zira yetkisini halktan alan bir yönetimin meşruiyetinin bilim normuna aykırı olması nedeniyle karar verme yetkisinin kendilerine geçtiğini ifade eden *platformla* liberal değerlere inanan bazı entelektüeller, benzer bir pozisyonun içine girmiş oldular.

Bu süreçte (Gezi hadisesi) yaratılan heyecan dalgasının Kürt meselesinin barışla halledilmesini amaçlayan çözüm süreciyle negatif bir iletişim yaşadığı da açık bir gerçektir. Zira mühim olan duygusal kırılma yaşadıkları dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın alaşağı edilmesiydi. Başbakanın alaşağı edilmesi duyguları tatmin edecekti. Zira dönemin başbakanı özellikle alkol kullanımı ve kadın erkek ilişkilerinin niteliği konusunda kendilerine karşı negatif bir söylem geliştirmişti.

Çoğu zaman duygularımızla hareket ettiğimiz bir gerçektir. Fakat duygularımızı oluşturan tarihsel ve sosyal gerçekler, benliğimiz, felsefî ve dinî inançlarımız, estetik beğenilerimiz ve siyasî değerlendirmelerimizden

arî değildir. Bu gerçeği dikkate almadan sağlıklı değerlendirmeler yapmak da imkân dâhilinde olmayacaktır. Gezi hadisesinin değerlendirilmesine yönelik liberal kesim arasında yaşanan ayrışmada rasyonel değerlendirmelerin çoğu zaman duygusal değerlendirmelere yenik düştüğünü de bu bağlamda ifade etmek gerekir. Gezi olaylarını destekleyen liberal muhalefet Kemalist elitlerin bu hadisedeki rollerini yeterince kavrayamadılar ya da Erdoğan karşıtlığı üzerinden görmezden geldiler. Zira Gezi jakoben, seçkin ve seküler topluluğun iktidarı yitirmelerine verdikleri bir tepkiydi ve sadece ulusal değil uluslararası bağlantılarını da devreye sokarak tutum ve eylemlerini meşrulaştırma çabasını bir PR uzmanlığıyla yürüttüler. Hadiseler eski iktidar sahiplerinin yaşadığı derin psikolojik travmanın dışı vurumuydu.

Seküler kesimlerin yaşamış olduğu travma Gezi histerisini yaratmış olmakla birlikte, bu atmosferi lehine kullanmak için büyük bir gayret içine giren farklı çıkar grupları da hadisede yer almıştı. Bu manada Gezi hadisesinin taraftarlarını bir koalisyonun parçaları olarak tarif etmek mümkündür. Bu koalisyona toplumun birçok kesiminden katılım gerçekleşmiştir ve bu bakımdan olayın tarihsel bir manası vardır. Buna rağmen hadisenin yaratıcılarının bir mitos yaratmadığını da tespit etmek gerekir. Zira hadisenin renginin netleşmesiyle beraber farklı toplum kesimlerinin desteklerini çektiklerini ve bunun yanı sıra muhafazakâr kesimin de daha aksiyoner bir tutum içine girdiğini; zihinsel ve fiilî olarak tepki geliştirmeye başladıklarını da müşahade etmiş olduk.

Toplumun farklı kesimlerinin bu proje içinde kendilerine yer bulmuş olmaları hadisenin büyük bir toplumsal hareketlilik yarattığı manasına gelir. Dahası, Gezi hadisesi neticesinde her sosyal kesim (siyasî, ideolojik, dinî vs) kendi içinde kırılma ve ayrışma yaşamıştır. Sadece liberaller değil dindarlar, Kemalistler, sosyalistler, Hükümet yanlıları, Kürt kesimi ve Alevî kesimi arasında da benzer kırılmalar ve ayrışmalar yaşandı. Ancak önemli bir hareket kabiliyetine sahip Kürt siyasal hareketi ve Türk milliyetçilerinin Hadiseye destek vermemeleri ve hükümetin olayın başlangıcında yaşadığı şaşkınlığı atlatarak aksiyon alması, dengeleri değiştirmiştir.

Bunun neticesinde barış süreci ciddi yara almaktan kurtulmuş oldu. Zira hadisenin ana hedefi barış süreci olmakla beraber, hükümeti yıkmak da asıl amaçlardan biriydi. Daha açık ifade etmek gerekirse barış sürecini bozarak Hükümeti yıpratmayı ve düşürmeyi hedefleyen Gezi hareketi, özünde Kürtlere, dindarlara ve diğer farklı gruplara karşı olma duygusunu açık olarak ortaya koymaktan imtina etmemiştir.

İşte bu noktada demokratik yollarla iş başına gelmiş hükümetin meşruiyetini savunmak, Türkiye’de barışa sahip çıkmak üzere Gezi karşıtı bir tutum içine giren liberal kesim hükümetçi ya da hükümet taraftarı gibi tabirlerle nitelendirildi. Oysa Gezi bir darbe teşebbüsü olarak seçimi, sandığı hedef aldığı gibi; Kürtlerin, Alevîlerin ve Muhafazakârların hükümetçe muhatap alınmasına karşı bir saldırı olma hüviyetine de sahiptir. Nitekim mevcut hükümeti iş başına getiren oylar büyük oranda muhafazakârlara ait olmakla beraber, Kürt ve Alevî oylarının da Ak Partinin iktidara gelmesinde kayda değer katkı sağladığı ortadadır. Öyle ki Kürt siyasal hareketinin dik-kate değer bir yükselme yaşadığı bu dönemde AK Parti hükümeti, Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde rakiplerine oranla daha yüksek oy almıştır.

Bazı talî meseleleri ve başbakanın söylem aşırılıklarını gerekçe göstererek temel sorunları çözme gayreti içinde olan ve büyük oranda siyasî ve hukukî meşruiyete sahip bir hükümeti sokak olaylarıyla yıpratmak ve mümkünse düşürmek gibi bir gayreti, meşru ve özgürlükçü bir tutum olarak benimsemek ergen bir tavrın göstergesidir. Kripto faşistleri, Cemaatçileri ve liberalimsi lejyonerleri bu bağlamın dışında değerlendiriyorum. Adı geçen bu gruplarla fikri yakınlık duymadığımdan siyasî tutumları konusunda değerlendirmede bulunmak bu yazının kapsamı dışında kalmaktadır. Amacım daha çok liberal felsefeye inanan ve özgür bir sosyal düzene vurgu yapan birey ve gruplar arasındaki ayrışmayı açılmaktır.

Bu bağlamda diğer sosyal gruplar arasında olduğu gibi genel olarak liberal kesim ve özel olarak da Liberal Düşünce Topluluğu içinde yer alan bireyler önemli sayılabilecek savrulmalar yaşadılar ve bunun sonucunda iki ana yaklaşım ve yeni gruplaşmalar ortaya çıktı. Esasında bu tür bir ayrışmanın pozitif bir boyuta sahip olduğunu belirtmek gerekir. Böyle bir ayrışmanın ana unsurlarını aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

1. Kürt meselesine olan yaklaşım farklılığı,
2. Alevî meselesinin algılanma biçimi,
3. Başta gayrimüslimler olmak üzere farklı inanç ve yaşam tarzına sahip insanlara karşı takınılan tutum,
3. Özel olarak Gezi sürecinde yer alan CHP, Gülen Hareketi ve Kroni Kapitalistlerle (*crony capitalist*) geliştirilen ilişki biçimi.

Birinci meselede yani Kürt meselesinin nasıl çözüleceğine dair teorik düzeyde normatif değerler bakımından liberaller arasında önemli bir yaklaşım

farkının olmadığı iddia edilebilir. Ancak unutmamak gerekir ki Cumhuriyet tarihinin en yakıcı sorunu olan Kürt meselesinin şiddet dışı enstrümanlarla çözülebileceğine dair mevcut hükümetin geliştirdiği yeni yaklaşımı görmezden gelmek liberal teori bakımından kabul edilebilecek bir yaklaşım olamaz. Derin tarihsel kökleri olan ve nihayetinde kanlı çatışmalara sebep olan son 30 yılda binlerce insanın ölümüne ve büyük iktisadî kayıplara yol açan böylesine bir sorunu barışçı yöntemle çözeceğini ifade eden ve bu konuda bazı somut adımlar atan bir hükümeti demokrasi dışı sokak eylemleriyle yıkmaya çalışan kampta yer almak, liberal demokrasinin ruhuna aykırı olduğu kadar, Kürt meselesinin gerçek boyutlarıyla kavranmadığını gösteren önemli bir işarettir. Daha şüpheli bir tutumla bu kesimin savaş ortamını benimsedikleri iddiasını da gündeme getirebilir.

Nitekim büyük bir yıkıma neden olan bu mevzunun barışçı yollarla halline dair hükümetin geliştirmiş olduğu “çözüm süreci” negatif bir öge olarak Gezi hadisesinin hedefinde yer almıştır. Esas olarak devletin sahibi ve üstün sınıf olduklarını düşünen ve uzun bir süre toplumu tahakkümü altına alan militarist-Kemalist elitlerin başlatmış olduğu Gezi kalkışması, öncelikle çözüm sürecini hedef alarak muhtemel bir iç çatışmayı yeniden başlatmak istemiştir. Böylece hükümet düşecek ve *seçkin sınıf* yeniden iktidar mekanizmalarını kontrol altına almış olacaktı. Böyle bir çabayı okuyamamak, bir zaafın ötesinde, belli bir tercihin ifadesiydi ve öyle de devam etti. Bu olgu, liberalleri Hükümet karşıtı ya da yandaş ve Gezici veya Gezi karşıtı gibi ifadelerle böldü. Lâkin Hükümetin kimi yanlış söylem ve eylemlerine rağmen Kürt meselesi gibi ana bir sorunu, şiddet yerine konuşmayla çözme arzusu ve Gezi aktörlerinin bu çabaya karşı konumlanması tercihte bulunmamı sağlayan temel faktörlerden biri olmuştur.

Diğer önemli bir husus ise Alevî meselesidir. Alevî meselesi çözüm bakımından daha kolay görünmekle birlikte çok daha karmaşık sosyal ve tarihsel bir olgudur. Alevî meselesi Türkiye'nin sınırlarını aşan daha evrensel bir sorundur. Dinî bir mesele olmakla birlikte tarihsel, kültürel ve sosyal veçheleri olan ve İslam tarihindeki ana ayrışma damarı olarak varlığını somut olarak hissettirmektedir. Salt ifade özgürlüğü ya da dinî özgürlükler kavramlarıyla anlaşılabilir ve siyasî olarak çözülebilecek bir sorun değildir. Siyasî olduğu kadar teolojik yönleriyle de ele alınması gerekir. Alevî inanç mensupları, Kürt meselesinden farklı olarak, kendi içlerinde de önemli farklılıklar arz etmektedir. Ancak burada maksat Alevîliğin ne olduğunu tartışmak değil, meselenin zorluğunu ifade etmektir.

Alevîliğin ya da başka bir inancın ne olduğu teolojik bir tartışmadır. Entelektüel bir ilgi olarak belli bir inancın niteliklerini tartışmak son derece değerlidir. Özgür bir toplumda bu tür tartışmalar sosyal ve kültürel hayata önemli zenginlikler katar. Ayrıca ahlâkî kodların otatantik gelişimine katkıda bulunur. Ancak tarihsel olarak Sünnî İslam'ın egemenliğinde yer alan coğrafyalarda Alevîlere ciddî baskıların yapıldığını, varlıklarını ortadan kaldırmak veya kontrol altında tutmak üzere kabul edilemez katliamlara maruz bırakıldıkları da bir gerçektir. Tersine de tarihsel bir hakikattir. Şîî-Alevî egemenliğinin olduğu tarihsel coğrafi kesimlerde, Sünniler de benzer baskılara maruz bırakılmıştır. Farklı inanç grupları arasında uzlaşma sağlamak dinî hoşgörü kavramında gizlidir. Bu temel bir liberal ilkedir. Liberal dünya görüşü bakımından belli bir inancın niteliğini tayin etmek ya da nasıl yaşamaları gerektiğini belirlemek, inanç mensuplarının özgür iradeleriyle karar verecekleri bir meseledir. Hiçbir güç ya da otorite, bu manada spesifik olarak Alevîliğin ne olduğunu tayin etmek yetkisine ve hakkına sahip değildir. Siyasal otoriteye düşen bu manada dinî tecrübe ve pratiğe yön vermek değil, inanç mensuplarının özerkliğini kabul etmek ve tarafsız bir tutum takınmaktır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde daha çok müdahaleci ve baskıcı bir tutumun devam ettiğini biliyoruz. Cumhuriyet Türkiye'sine yön veren Kemalist ideoloji, öngördüğü bir ulus yaratabilmek için farklı toplum kesimlerini büyük baskı altına almıştır. Kürtler ve Alevîler bu baskının gerçek muhatabı olmaktan kurtulamamışlardır. *Lâik Sünnî* Türk imgesi bu baskının ve totaliter rejimin temel kodu olagelmıştır. Hatırlamak gerekir ki Cumhuriyet tarihi boyunca Alevîleri istismar eden Kemalist Jakoben elit, Gezi hadisesinin temel aktörü olarak bu istismarını sürdürmek konusunda hevesinden hiçbir şeye kaybetmemiştir. Anti demokratik yöntemlerle, seçimin meşruiyetini yok sayarak Alevîleri şiddet ortamına sürmek ve onlar üzerinden yeni bir iktidar odağı oluşturmak stratejisini yeniden devreye soktular. Ancak tıpkı Kürtler ve milliyetçi kesim gibi, Alevîler de bu çabayı şüpheyle karşıladılar. Lokal olaylarda aktör olmakla beraber Alevîlerin, Hükümetin kendilerine yönelik eksik ve soğuk ilgisinin de etkisiyle hükümete karşı daha negatif bir tutum geliştirdikleri iddia edilebilir.

Alevî meselesinde, Alevîlerin dinî hürriyetleri ve yaşam tarzlarının baskı görmeden sürdürülmesi konusunda Ak Parti hükümetleri gerekli çalışmayı yapmadılar. Sünnî İslam refleksleriyle Alevîlerin sorunlarına yaklaştılar ve cem evi yerine camiye merkeze aldılar. Buna rağmen görece olarak bu dönemde Alevîlerin daha rahat davrandıkları ve kimliklerini daha cesurca ifade ettikleri de bir gerçektir. Bu konuda Ak Parti hükümetleri esaslı bir eleştiriye tabi tutulabilir ve kapsamlı reformlar yapmaya teşvik edilebilir. Bu meselede

hükümete karşı daha realist bir tutum geliştirmek yerinde olacaktır. Şiddet yerine müzakereye açık olduğunu beyan eden siyasal irade dikkate alınabilir. Bu noktada da liberallerin ayrıştığını görüyoruz.

Nitekim Gezi taraftarı liberal entelektüeller bu konuda büyük bir paradoksun içine düşmüş oldular. Alevîlere özgürlük talebi kaba seküler totaliter Gezi aktörlerinin çözmek isteyecekleri bir konu olmadığı gibi, tarihsel olarak sorunu yaratanların da bu elit kesim olduğu gerçeği ortadadır.

Ulusalıcı Kemalist elitler sadece Kürtler, Alevîler gibi Türkiye toplumunu oluşturan ana unsurlara karşı negatif bir tutum içinde olmadılar. Seküler-Sünnî çizgilerinin dışında yer alan ve dinî bir yaşam tarzını tercih eden Sünnî kesime karşı da büyük baskılar uyguladılar. Onların temel haklarını ihlal ettiler. Dinî eğitimlerini engelledikleri gibi inançlarına uygun giyinen kadınları okullara almadılar, dışarıda bıraktılar. Kendileri gibi düşünmeyen ve yaşamayan bütün toplumsal kesimleri yok saydılar. Ayrıca gayrimüslimlere karşı da büyük baskılar uyguladılar. İktidar erkini elinde bulundurdukları dönemlerde bu tür baskılar sıradan işlerdendi. Kürt olduğunu dile getiren ya da kimliklerini ifade etme cesareti gösteren insanlar gruplar halinde hapsedildi. Binlerce faili meçhul cinayet işlendi. Tüm bu uygulamaları doğru ve gerekli gören aktörler, Gezi hadisesinin öncüleri oldular ve bazı liberal entelektüeller çekinerek de olsa, bu cephede yer almaktan geri durmadı.

Daha özgür ve daha adil bir toplum ve sosyal düzen bütün liberallerin ortak hayalidir. Özgür bir sosyal düzende, bireylerin serbestçe örgütlenmesi, cemaat ya da cemiyetlere üye olması temel haklardandır. Bu çerçevede siyasal partilerin kurulması ve faaliyetlerini yürütmeleri, iktisadî faaliyetlerin birey ya da şirketler aracılığıyla yürütülmesi ekonomik refahın, çeşitliliğin, ifade ve mülkiyet hürriyetinin vazgeçilmez gereklikleridir. Tüm bu çalışmaların şeffaf yürütülmesi, başka kişi ve grupların haklarını ihlal etmemesi de beklenen ahlâkî bir ilkedir. Özel hayatın kutsallığı da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Oysa Gezi hadisesi sürecinde yer alan ana aktörler bu ilkelerin hepsini hiçe sayarak farklı eylemler geliştirdiler. Kendi muhtemel iktidarları uğruna meşru hükümeti gayrı meşru sokak hareketiyle devirme stratejisi güttüler. Devlet mekanizmasının her kademesinde örgütlenen Hizmet Hareketi, ana muhalefet partisiyle işbirliği yaparak, ahlâkî sınırları zorlayarak faaliyetlerini yürüttü. Bu koalisyonun en önemli parçalarından biri de devlet aygıtıyla yaptığı işbirliği sonucunda gelişip büyüyen sermaye sınıfı olmuştur. Bu türden bir yapının ya da koalisyonun darbeye işbaşına gelmesi sosyal hayatı

felce uğratacaktı ve belki de Türkiye'de yeni bir iç hesaplaşmanın yolunu açacaktı.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında denebilir ki Türkiye demokrasi ve özgürlüklerin geliştirilmesi yolunda daha sağlıklı ve sağlam ekonomik ve siyasî tercihler yapmak zorundadır. Etnik, dinî sosyal çeşitliliğin güçlü olduğu Türkiye toplumunun bir arada yaşamasının formülü siyasal olarak totaliter ideolojik tercihte değil, liberal felsefenin öngördüğü özgürlükçü sosyal düzende yer almaktadır. Böyle bir düzenin ana bileşenleri özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramların liberal demokrasi içeriğiyle somutlaşmasında yatmaktadır.